

Harun Abacı, Doç.Dr.

1979'da yılında İstanbul'da doğdu. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu (2003). Aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Beyzâvî ve Nesefî'de İtibâl Etkilerinin İncelenmesi (Beyzâvî ve Nesefî Tefsirlerine Eleştirel Bir Yaklaşım)" adlı teziyle yüksek lisansını (2006), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Kur'an'ın Anlam Farklılaşmasına İrâbın Etkisi -Âlûsî Tefsiri Örneği-" konulu araştırmasıyla doktorasını (2015) tamamladı. 2018 yılında doktor öğretim üyesi, 2020'de doçent oldu. Halen Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyesidir.

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

Yayın No. 1359
İSAM Yayınları 259
İlmi Araştırmalar Dizisi 103
© Her hakkı mahfuzdur.

Âlûsî Tefsirinde İ'RAB-ANLAM İLİŞKİSİ

Harun Abacı

TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM)
tarafından yayına hazırlanmıştır.
İcadiye-Bağlarbaşı Cad. 38 Üsküdar/İstanbul
Tel. 0216. 474 08 50
www.isam.org.tr yayin@isam.org.tr

Yayın hazırlık Mustafa Demiray, Binazir Haşımzade
İmla İsa Kayaalp
Bibliyografya İsmail Özbilgin
Tasarım Ender Boztürk (iç), Hasan Hüseyin Can (kapak)

Bu eser
TDV İslam Araştırmaları Merkezi'nin (İSAM)
İkinci Klasik Dönem Projesi
kapsamında yayımlanmıştır.

Bu kitap
İSAM Yönetim Kurulu'nun 01.09.2022 tarihli
ve 2022/05 sayılı kararıyla basılmıştır.

Birinci Basım: Kasım 2024
ISBN 978-625-428-568-4

Kapak görseli: Âlûsî'nin *Râhu'l-meânt* adlı tefsirinin 9. cildinin ilk sayfası
(Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Ragıp Paşa Kütüphanesi, nr. 193)

Basım, Yayın ve Dağıtım

TDV Yayın Matbaacılık ve Tic. İşl.
Ostim OSB Mahallesi, 1256 Cadde, No: 11
Yenimahalle/Ankara
Tel. 0312. 354 91 31 Faks. 0312. 354 91 32
bilgi@tdv.com.tr
Sertifika No. 48058

Abacı, Harun

Âlûsî tefsirinde i'rab-anlam ilişkisi / Harun Abacı. İstanbul ; Ankara : İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) ; Türkiye Diyanet Vakfı, 2024.

285 s. ; 23,5 cm. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları ; 1359. İSAM Yayınları; 259. İlmi Araştırmalar Dizisi; 103)

Kaynakça ve dizin var.

ISBN 978-625-428-568-4

İçindekiler

Kısaltmalar 9

Önsöz 11

Giriş 13

Çalışmada Çözüme Kavuşturulması Düşünülen

Temel Meseleler 19

Birinci Bölüm

İ'RAB İLMİ VE İ'RÂBÜ'L-KUR'ÂN 23

1.1. *İ'rab* Kavramı 25

1.1.1. İ'rabın Sözlük Anlamı 25

1.1.2. İ'rabın Terim Anlamı 32

1.2. İ'rabın İlişkili Olduğu Temel Dil İlimleri 41

1.2.1. İ'rab-Sarf İlişkisi 43

1.2.1.1. İ'rabı Belirlemede Sarfî Yapının Rolü 44

1.2.1.2. Sarfın İ'rab Vecihlerine Etkisi 45

1.2.1.3. İ'rabın Sarfa Etkisi 50

1.2.2. İ'rab-Nahiv İlişkisi 51

1.2.2.1. İ'rabı Belirlemede Nahiv Kurallarının Rolü 54

1.2.2.2. İ'rab Vecihlerinin Artmasında Nahvin Yeri 56

1.2.2.3. İ'raba Göre Nahiv Kurallarının Uygun Hale Getirilmesi 59

1.2.3. İ'rab-Belagat İlişkisi 62

1.2.3.1. İ'rabı Belirlemede Belagatın Rolü 64

1.2.3.2. İ'rabın Belagata Etkisi 65

1.3. *İ'râbü'l-Kur'ân* Kavramı 68

1.3.1. Sözlük Anlamı 68

1.3.2. Terim Anlamı 68

- 1.4. İ'râbü'l-Kur'ân'ın Doğuşu, Gelişmesi ve İlgili Literatür 73
- 1.4.1. İ'râbü'l-Kur'ân'ın Doğuşu ve Gelişmesi 73
- 1.4.2. Müstakil İ'râbü'l-Kur'ân Literatürü 79
- 1.4.2.1. İcmalî Yöntemle Yazılan İ'râbü'l-Kur'ân Literatürü 80
- 1.4.2.2. Tafsilî Yöntemle Yazılan İ'râbü'l-Kur'ân Literatürü 81
- 1.4.2.3. Tahlilî Yöntemle Yazılan İ'râbü'l-Kur'ân Literatürü 82
- 1.4.2.4. Belli Sûreleri Konu Edinen İ'râbü'l-Kur'ân
Literatürü 84
- 1.4.2.5. Belli Âyet(ler)i Konu Edinen İ'râbü'l-Kur'ân
Literatürü 85
- 1.4.2.6. İstihraç Yöntemiyle Yazılan İ'râbü'l-Kur'ân Literatürü 87
- 1.4.2.7. Mevzûî (Konulu) Yöntemle Yazılan İ'râbü'l-Kur'ân
Literatürü 87
- 1.4.2.8. Nazarî (Teorik) Yöntemle Yazılan İ'râbü'l-Kur'ân
Literatürü 89
- 1.4.3. İ'râbü'l-Kur'ân'ı İçeren Ulûmü'l-Kur'ân Literatürü 91
- 1.4.4. İ'râbü'l-Kur'ân'ı İçeren Tefsirler 93

İkinci Bölüm

ÂLÛSÎ VE İ'RÂBÛ'L-KUR'ÂN İLMİ 99

- 2.1. Âlûsî'nin İ'râbü'l-Kur'ân'a Bakışı 101
- 2.1.1. İ'râbü'l-Kur'ân'ın Âyetleri Anlamaya Katkısı 101
- 2.1.2. İ'râbü'l-Kur'ân'ın Âyetlerin Anlam ve Yorum İhtilafına
Etkisi 112
- 2.1.3. İ'râbü'l-Kur'ân'ın Anlam Zenginliğine ve Sınırlılığına
Etkisi 115
- 2.2. İ'râbü'l-Kur'ân'ın Farklılaşmasına Yol Açan Sebepler 116
- 2.2.1. Müfessir Merkezli İ'rab Farklılıkları 117
- 2.2.1.1. Müfessirin İlmî Birikimi ve Kişisel Farklılıkları 117
- 2.2.1.2. Müfessirin Benimsediği Dil Ekolü 124
- 2.2.1.3. Müfessirin Mezhebî (İtikadî-Amelî) Önceliği 129
- 2.2.1.3.1. Müfessirin İtikadî Mezhep Önceliği 131
- 2.2.1.3.2. Müfessirin Amelî Mezhep Önceliği 134
- 2.2.2. Kur'an'ın Kendi Nazımından Kaynaklanan Sebepler 137
- 2.2.2.1. Kur'an'ın Nazım Yapısının Birden Fazla İ'rab
Vechine Uygunluk Göstermesi 137
- 2.2.2.2. Kıraat Farklılıkları 139
- 2.2.2.3. Vakf ve İbtidâ 146

Üçüncü Bölüm

DİL BİLİMSEL UNSURLARIN İ'RAB TERCİHİNE ETKİSİ 149

- 3.1. Yaygın Nahiv Kuralının İ'rab Tercihine Etkisi 151
- 3.1.1. İ'rab Tercihinde Yaygın Nahiv Kuralının Dikkate Alınması 151
- 3.1.1.1. Haberin Temel İşlevinin Tekit Olmaması 152
- 3.1.1.2. Cümlede En Yakın Kelimenin Dikkate Alınması 153
- 3.1.1.3. Cümlelerde Müstakilliğin Esas Olması 155
- 3.1.1.4. Haberinde Tekit J/Lamı Bulunan Ū'nin Muhaffefe Olması 156
- 3.1.1.5. Tâbinin Metbuya Marifelik ve Nekrelikte Uyum Sağlaması 157
- 3.1.2. İ'rab Tercihinde Yaygın Olmayan Nahiv Kuralının Dikkate Alınması 159
- 3.1.2.1. Mef'ûlün Lehte Fâillerin Birliği Kuralına Aykırı İ'rab Tercihi 159
- 3.1.2.2. Halin Zilhalin Önüne Geçmemesi Kuralına Aykırı İ'rab Tercihi 161
- 3.1.3. Âlûsî'nin Müşkilü İ'râbî'l-Kur'ân'a Yaklaşımı 163
- 3.1.3.1. Ū'nin İsmiini Nasbetme Kuralına Aykırılık 165
- 3.1.3.2. Merfûya Atfedilen Kelimenin Mansub Olması 168
- 3.1.3.3. Mansuba Atfedilen Kelimenin Merfû Olması 171
- 3.2. Belagatın İ'rab Tercihine Etkisi 176
- 3.2.1. Mübalağa Sanatının İ'rab Tercihine Etkisi 176
- 3.2.2. Hasr Sanatının İ'rab Tercihine Etkisi 177
- 3.2.3. İtnap Sanatının İ'rab Tercihine Etkisi 180
- 3.2.4. İ'rab Vechi Eleştirisinde Belagatın Dikkate Alınması 182
- 3.3. Siyakın İ'rab Tercihine Etkisi 184
- 3.3.1. Mâtufun Tespitinde Siyak 184
- 3.3.2. Zilhalin Tespitinde Siyak 187
- 3.3.3. Hal Cümlesinin Tespitinde Siyak 189
- 3.3.4. Müpteda ve Haberin Tespitinde Siyak 191
- 3.3.5. Kavlin Makûlünün Tespitinde Siyak 194
- 3.3.6. Haber ve Habere Tâbi Olanın Tespitinde Siyak 196

Dördüncü Bölüm

**DİL BİLİMSEL OLMAYAN UNSURLARIN
İ'rab Tercihine Etkisi 199**

- 4.1. Kıraatin İ'rab Tercihine Etkisi 201
- 4.1.1. İ'rab Tercihinde Kıraatin Dikkate Alınması 203
- 4.1.2. İ'rab Tercihinde Kıraatin Dikkate Alınmaması 208
- 4.2. Vakf ve İbtidânın İ'rab Tercihine Etkisi 209
- 4.2.1. İ'rab Tercihinde Vakf ve İbtidânın Dikkate Alınması 209
- 4.2.2. İ'rab Tercihinde Vakf ve İbtidânın Dikkate Alınmaması 215
- 4.3. Rivayetin İ'rab Tercihine Etkisi 217
- 4.3.1. İ'rab Tercihinde Rivayetin Dikkate Alınması 218
- 4.3.1.1. Kâbe'nin İnşasında İsmâil'in İbrâhim'e Yardım Etmesi 218
- 4.3.1.2. Evrensel Peygamber İnancı 220
- 4.3.1.3. Miras Malının Paylaşımı 225
- 4.3.2. İ'rab Tercihinde Rivayetin Dikkate Alınmaması 227
- 4.3.2.1. İsrâiloğulları'nın Allah'ı Açık Bir Şekilde Görmek İstemeleri 227
- 4.3.2.2. Herkesin Kendi Gücü Ölçüsünde Çalışması 228
- 4.4. Mezhebî (İtikadî-Amelî) Önceliğinin İ'rab Tercihine Etkisi 230
- 4.4.1. İtikadî Mezhep Önceliğinin İ'rab Tercihine Etkisi 231
- 4.4.1.1. Kulun Kudretinin Etki Alanı 231
- 4.4.1.2. Şirk Dışındaki Günahların Bağışlanabilmesi 232
- 4.4.1.3. Kâfirlerin Ahkâm ile Muhatap Olmaları 237
- 4.4.2. Fikhî Mezhep Önceliğinin İ'rab Tercihine Etkisi 240
- 4.4.2.1. Mürtedin Geçmiş Amellerinin Geçersiz Olması 241
- 4.4.2.2. Cünüp Olan Kişinin Mescide Girişinin Caiz Olmaması 245
- 4.4.2.3. Ceza Seçim Hakkının Suçu İşleyene Ait Olması 247
- 4.5. İşârî Tefsir Eğiliminin İ'rab Tercihine Etkisi 251
- 4.5.1. İ'rab Tercihinde İşârî Tefsirin Dikkate Alınması 251
- 4.5.2. İ'rabın İşârî Tefsire Etkisi 252

Sonuç 255

Ek: Âlûsî'nin Rûhu'l-meânî Tefsiri Üzerine Yapılan Çalışmalar 261

Kaynakça 269

Dizin 281

Kısaltmalar

a.mlf.	aynı müellif
b.	bin, ibn
bk.	bakınız
çev.	çeviren
der.	derleyen
<i>DİA</i>	<i>Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi</i>
ed.	editör
haz.	hazırlayan
Hz.	Hazreti
krş.	karşılaştırınız
nşr.	neşreden (tahkik eden)
ö.	ölüm tarihi
s.	sayfa
sy.	sayı
ts.	tarihsiz
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	ve benzeri
v.dğr.	ve diğerleri
y.y.	yayın yeri yok

Önsöz

Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılmasında önemli yeri bulunan dil bilimsel tefsir çalışma alanlarından biri i'râbü'l-Kur'ân ilmidir. Kur'an metni üzerinde harekeleme şeklinde yapılan ilk çalışmanın i'râbü'l-Kur'ân'ın nüvesini oluşturduğu düşünülürse bu ilmin öneminin daha ilk dönemlerden itibaren ortaya çıktığı söylenebilir. Harekeler, okuyucuya göre değişmediği halde âyetlerin i'rabı müfessirlere göre farklılık göstermektedir. Her bir müfessirin âyeti farklı i'rablandırması, anlamın da farklılaşmasına sebep olmaktadır. Bu sebeple günümüze kadar birçok i'râbü'l-Kur'ân eseri telif edildiği gibi tefsirlerde de bu konuya geniş yer verilmiştir. İ'rab ile anlam arasındaki bu etkileşim, bu çalışmada, klasik tefsirin son halkalarından sayılan ve geçmiş birikimi sentezleyen Şehâbeddin Mahmûd el-Âlûsî'nin (ö. 1270/1854) tefsiri çerçevesinde incelenmiştir.

Bu çalışma, 2015 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamlanan *Kur'ân'ın Anlam Farklılaşmasına İ'râbın Etkisi -Âlûsî Tefsiri Örneği-* başlıklı doktora tezimize dayanmaktadır.

Çalışma konusunun tespitinde önemli katkıları olan Prof.Dr. Muhammed Aydın'a; yönlendirme, tashih, tenkit ve teşvikleriyle çalışmanın olgunlaşmasında ve tamamlanmasında büyük emeği geçen Doç.Dr. Yunus Ekin'e; çalışmayı baştan sona okuyup eleştiri ve tashihleriyle katkı sağlayan hocalarım Doç.Dr. İsmail Albayrak ve Doç.Dr. Kemal Batak'a; çalışma konusunda sık sık fikir alışverişinde bulunarak kendilerinden istifade ettiğim Prof.Dr. Fahreddin Kabâve, Dr. Şükrü Şirin ve Doç.Dr. Yunus İnanç'a; eğitim hayatım boyunca beni ilme teşvik eden, yetişmemde büyük emeği olan Prof.Dr. M. Cevat Akşit, Yavuz

Kamadan, Kâmil Abdullahođlu, Rahmi Eyidenbilir ve diğer hocalarıma ayrı ayrı teŖekkürü bir borç bilirim. Maddi ve manevi yönden desteklerini esirgemeyen, haklarını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim anne ve babama, yoğun ve yorucu çalışma döneminde fedakârlıklarda bulunan eşim Fatma Hanım'a, kendilerine hak ettikleri kadar zaman ayıramadığım, sevgileriyle göz aydınlığı veren kızlarım Hatice Feyza, Lamia Serra, Selime Hümuda ve oğlum Ahmed Zahid'e; son olarak bu çalışmanın kitaplaşma sürecinde her türlü desteği sağlayan İSAM mensuplarına müteŖekkür olduğumu belirtmek isterim.

Harun Abacı

Denizli, 2022

Giriş

Nüzulünden günümüze kadar Kur'an-ı Kerim âyetlerini anlama ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar, genel itibariyle tefsir ve ulûmü'l-Kur'ân şeklinde sınıflandırılmıştır. Dolayısıyla Kur'an'ın anlaşılmasına yönelik tefsirler kaleme alındığı gibi tefsirine yardımcı ilimlere dair eserler de yazılmıştır. Bu çalışmalarda Kur'an, çeşitli açılardan incelenerek âyetlerin anlamları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kur'an'ın hatasız bir şekilde okunup anlaşılmasına yönelik ilk çalışma, kelimelerin harekelenmesi ve noktalanması üzerine yapılmıştır. Bunun ardından harekeleme çalışmasının teorisi sayılabilecek dil çalışmalarını gelmiştir. Ortaya konulan dil çalışmalarının Kur'an'a uygulanması doğrultusunda ilk önceleri *meâni'l-Kur'ân*, ardından *i'râbü'l-Kur'ân* şeklinde eserler kaleme alınarak özellikle kelime sonlarındaki göstergelerden yola çıkılarak kelimelerin ve cümlelerin müpteda, haber, fâil, meful vb. nahvî konumlarının tespiti üzerinde durulmaya başlanmıştır. Bu nahvî konumların tespiti, âyetin anlamını ortaya koymada önemli bir karine olarak görülmektedir. Çünkü her dilde olduğu gibi Arapça'da da bir sözün doğru anlaşılması, cümleyi oluşturan öğelerinin konumlarının doğru tespitine bağlı olmaktadır. Mesela Türkçe'de özne ve yüklemın yanlış tespiti sözün yanlış anlaşılmasına neden olur. Bunun öneminin daha ilk asırlarda anlaşılması, i'râbü'l-Kur'ân'a dair günümüze kadar birçok eserin yazılmasına ve tefsirlerin genelinde i'râba oldukça geniş yer verilmesine vesile olmuştur.

Kur'an'ın hareketleri kıraatle sabittir. Kur'an, harekesiz bir metin olarak nâzil olmamıştır. Dolayısıyla kelime sonlarındaki göstergelerde herhangi bir değişiklik söz konusu değildir. Her ne kadar kıraatlerin tevkîfî olmayıp içtihadî olduğunu kabul edenler olsa da çoğunluğun

tevkîfî görüşten yana olması sebebiyle bu çalışmada tevkîfî görüş esas alınmıştır. Kıraatlerin içtihadî veya tevkîfî olduğu tartışması ayrı bir çalışmayı gerektirdiğinden burada üzerinde durulmayacaktır. Kıraatlerin tevkîfîliğinin esas alınması durumunda bile kelimelerin sonlarındaki göstergeler bazan i'rab tespiti için yetersiz kalabilmektedir. Çünkü bir gösterge birçok nahvî konumda ortaktır. Mesela fetha göstergesi, mef'ul, hal ve temyizde ortaktır. Buna göre fetha göstergesine sahip bir kelimenin bu üç i'rab vechine muhtemel olabilmesi mümkündür. Dolayısıyla hareketlerin kıraatle bilinmesi, kelimelerin i'rabını tek bir vecihe indirgeyememiştir. Ayrıca farklı kıraatlerde bazı kelimelerin farklı hareketlenmesi konusu da i'rab ve anlama etkisi açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Dolayısıyla kıraatlere bu açıdan temas edilerek hareke değişiminin i'raba ve dolayısıyla âyetin anlamının farklılaşmasına etkisi üzerinde durulacaktır.

Dilin birçok özelliği ve karmaşıklığı müfessirlerin âyeti farklı şekilde i'rablandırmasına yol açabilmektedir. Özellikle aynı hareketin birçok nahvî konumda ortak olması sebebiyle kelimenin cümle içindeki konumunun tespiti zor olmaktadır. Bu ve başka sebeplerle ortaya çıkan birçok i'rab vechi ihtimalinin mümkün olması, anlamların da o derece çeşitlenmesine sebep olmaktadır. İşte bu çalışmada âyeti oluşturan kelimelerin ve cümlelerin konumlarının birden çok i'rab vechine muhtemel olması, bu durumun aynı zamanda birden çok anlama yol açması dolayısıyla i'rab ile anlam arasındaki ilişki ünlü müfessir Şehâbeddin Âlûsî'nin (ö. 1270/1854) *Rûhu'l-meânî* isimli tefsiri çerçevesinde incelenecektir. Başka bir ifadeyle bu çalışmada ulûmü'l-Kur'ân'ın konularından biri olan i'râbü'l-Kur'ân'ın tefsire etkisi, Âlûsî tefsiri örneği üzerinden işlenecektir.

Ebü'l-Esved ed-Düelî'nin (ö. 69/688) Kur'an'ı harekeleme çalışması i'rab-anlam ilişkisinin temeli sayılabilir. Bununla birlikte onun Arap dilinde başlattığı çalışmalar, Halîl b. Ahmed (ö. 175/791) ve öğrencisi Sibeveyhi (ö. 180/796) ile oldukça ileri seviyeye taşınmıştır. Sibeveyhi'nin *el-Kitâb*'i, i'rabın teorisini belirleme ve anlam ile ilişkisine dair önemli veriler sunmaktadır. Sibeveyhi anlamın tespiti konusunda i'rabın daha çok cümle içindeki nahvî fonksiyonunu ele almıştır. Zeccâci (ö. 337/949) *el-Îzâh fî ileli'n-nahv* adlı eserinde nahvî fonksiyonu yanında i'rabın anlama yönelik gayesini de ön plana çıkararak konuya

dair yeni katkılar sunmuştur. İbn Cinnî (ö. 392/1002) ise *el-Hasâis* adlı eserinde Zeccâcî'nin i'rabın anlama yönelik gayesini daha vurgulu ve ayrıntılı bir biçimde ele alarak konuyu ileri safhaya taşımıştır.

Abdülkâhir el-Cürçânî (ö. 471/1078) *Delâilü'l-i'câz* ve *Esrârü'l-belâğa* adlı eserlerinde i'rab-anlam ilişkisine fesahatle bağlantılı olarak belâgat boyutunu eklemek suretiyle konuyu edebiyat zeminine taşımıştır. Böylece i'rab, basit bir şekilde anlamın tespiti olmaktan öte belâgî kelâmın bir temeli haline gelmiştir. Zemahşerî (ö. 538/1144) Cürçânî'nin ortaya koyduğu i'rab-belâgat ilişkisini, *el-Keşşâf* tefsirinde âyetlerin inceliklerine olan etkisiyle göstermeye çalışmıştır. Bu döneme kadar dilciler ve müfessirler daha ziyade kelimelerin i'rabı ve anlamla ilişkisi üzerinde dururken İbn Hişâm (ö. 761/1360) *Muğni'l-lebîb*'inde kelimelerin yanında cümlelerin i'rabı konusuna da ayrı bir önem vermiş, kelâmın bir bütün halinde anlamla olan irtibatı üzerine yoğunlaşmıştır. İ'rab-anlam ilişkisini kabul etmeyen bir ilim adamına ne geçmişte ne de günümüzde rastlanır. Ancak kelimelerin son harekesi anlamında ifade edilen i'rabın anlamın belirlenmesinde hiçbir rolünün bulunmadığını iddia eden Kutrub (ö. 210/825 civarı) gibi çok az sayıda âlim de bulunmaktadır. Özellikle günümüzde İbrâhim Enîs, Emîn el-Hûlî ve Tâhâ Hüseyin gibi birçok araştırmacı bu anlamdaki i'rabın anlamla bir ilişkisini kabul etmemektedir. Bununla birlikte günümüzde de hareke türündeki i'rab-anlam ilişkisini inkâr edenlerin sayısı kabul edenlere göre oldukça az olduğundan çalışmanın teorisi bu ilişkiyi kabul edenlere göre ele alınmıştır. Hareke türünde i'rabı inkâr edenler de nahvî konum anlamındaki i'rabı kabul ederler. Dolayısıyla onlara göre de fâil, mef'ul, hal, temyiz gibi kelimenin cümle içindeki konumunu ifade eden i'rabın anlam ile sıkı ilişkisi bulunmaktadır.

İ'rab-anlam ilişkisi nahiv eserlerinde teorik olarak ele alınırken dil bilimsel ağırlıklı tefsirlerde ve i'râbü'l-Kur'ân eserlerinde uygulamalı olarak inceleme konusu yapılmıştır. Ferrâ (ö. 207/822), Ahfeş el-Evsat (ö. 215/830?) ve Zeccâc'ın (ö. 311/923) *Meâni'l-Kur'ân* adlı eserleri, Nehhâs'ın (ö. 338/950) *Meâni'l-Kur'ân* ve *İ'râbü'l-Kur'ân*'ı, İbn Hâleveyh'in (ö. 370/980) *İ'râbü selâsine sûre mine'l-Kur'âni'l-Kerîm* ve *İ'râbü'l-kirââti's-seb'* ve *ilelühâsı*, Mekki b. Ebû Tâlib'in (ö. 437/1045) *Müşkilü i'râbi'l-Kur'ân*'ı, Zemahşerî'nin *el-Keşşâfı*, Enbârî'nin (ö. 577/1181) *el-Beyân fî garîbi i'râbi'l-Kur'ân*'ı, Ukberî'nin (ö. 616/1219)